

تأثیر تعامل اخلاقی والدین بر تکامل شخصیت فرزندان

مریم کعبیان پور^۱

چکیده

تعامل اخلاقی والدین بر شخصیت فرزندان خیلی موثر است. اهمیت و ضرورت این بحث بر آن است که تأثیر تعامل اخلاقی والدین بر تکامل شخصیت و اخلاق فرزندان از مهمترین مقوله های است که اگر به درستی و شایسته رعایت شود موجب میشود که والدین فرزندی شایسته و صالح و گلی از گلهای بهشت داشته باشند. فرزندان ما همان طور که رفتار میکنیم میشوند و در مقایسه با آموزشهای تربیتی که ما به آنها میدهیم بیشتر از رفتار و اخلاق ما الگو میگیرند تا از آموزشهای روش تحقیق به صورت کتابخانه ای میباشند. و خدای متعال ما را توفیق داد تا برخی از کاربردهای اخلاقی که سعادت والدین و فرزندان را تضمین میکند در این تحقیق به آن بیان شد. از آنجا که والدین و خانواده مهمترین رکن در ایجاد فرزند صالح و شایسته دارد پس تعامل اخلاقی والدین بر تکامل شخصیت فرزندان از اهمیت بالای برخوردار است و بیشتر از همه چیز و همه کس بر فرزندان تأثیر دارد. چه بسا ممکن است که سعادت و شقاوت فرزند به نحوه تعامل اخلاقی والدین بستگی داشته باشد. معصومین (علیهم آلا ف التحیه والسلام) سفارشهای زیادی در رابطه با چگونگی تعامل با فرزند و نحوه تأثیر گذاشتن بر او به پدر و مادر داده اند. برای داشتن فرزند صالح و شایسته و باایمان و با شخصیت لازم است که والدین به رفتار و گفتار خود با یکدیگر و با فرزند بیشتر از همه چیز اهمیت دهند و بهترین الگوهای که سعادت والدین و فرزندان را تضمین میکند آنها را به کار گیرند.

کلید واژه: والدین، تعامل اخلاقی، شخصیت، فرزند.

^۱. مدرسه علمیه کوثر، طلبه سطح ۲

مقدمه

تفاوت زیادی وجود دارد بین دو کودک که یکی همیشه شاهد نماز ، عبادت، تلاوت قرآن کریم و رفتار نیکوی والدین باهمدیگر و دیگری که درزندگی همیشه شاهد جنگ، دعوا، خشونت، توهین پدر و مادر باهمدیگر است. به هر حال عوامل محیطی و شرایط فرهنگی رفتاری پدر و مادر بر فرزند تاثیر بسزایی دارد. از پژوهشهای قبلی که در این زمینه صورت گرفته میتوان به نمونه کتاب اصول فرزند داری نویسنده علی ابراهیمی اقلیدی و کتاب دریاب جوانی را نویسنده: علی اصغر ظهیری اشاره کرد با توجه به اهمیت و تاثیر تعامل اخلاقی والدین که بر تکامل شخصیت فرزندان دارد در این مقاله بر آن شدیم که نشان دهیم چقدر تعامل اخلاقی والدین بر فرزندان و شخصیت آنها موثر است در این مقاله سعی کردیم که راهکارهای مفید و ارزشمند بر تکامل اخلاقی والدین تبیین کنیم

مفهوم شناسی والدین

والدین = در کتاب معارف و معاریف والدین را به معنای پدر و مادر آورده است.^۱
در کتاب فرهنگ معین والد به معنای اب و والدین را تشبیه والد در حالت نصبی و جری آورده است.^۲
در اصطلاح والدین به معنای سرپرست فرزندان اطلاق میگردد که میتوانند والدین طبیعی یا پدر و مادر خوانده فرزند باشند.^۳

مفهوم شناسی فرزند

تعریف لغوی واژه فرزند: معروف است و به عربی ولد و نسل گویند فرزند در قانون ارث از طبقه اول به شمار می آید.^۴
تعریف اصطلاحی فرزند: به معنی زاده شده از یک پدر و مادر اولاد.^۵

مفهوم شناسی تعامل

۱. حسینی دشتی، معارف و معاریف، ص ۵۷۲۱

۲. معین، فرهنگ فارسی معین، صفحه ۳۴۲۱

۳. سایت ویکی پدیا www.wikipedia.org

۴. حسینی دشتی، معارف و معاریف (دایره المعارف جامع اسلامی)، صفحه ۴۲۱۲

۵. سایت پارسی ویکی www.parsi.wiki.ir

تعریف لغوی واصطلاحی واژه تعامل: از ریشه (ت ع م) می باشد و به معنای بایکدیگر داد و ستد کردن است.^۱

مفهوم شناسی اخلاق

تعریف لغوی اخلاق: خلق، خوی ها، معنوی: طبیعت باطنی، سرشت درونی^۲
تعریف اصطلاحی = بسیاری از فلاسفه و حکمای اسلامی، اخلاق را با توجه به همان معنای لغوی تعریف کرده اند.^۳

تزلزل خانواده، مانع رشد جوانان

تشکیل خانواده یکی از بهترین و حساسترین اموری است که هرانسانی در مراحل زندگی خود با آن روبروست.

خانواده کانون کوچکی است که فضای داخلی آن تاحدّ زیادی در موفقیت یا شکست اعضاء آن، بویژه جوانان، موثر است ناگفته روشن است که بیشتر جوانانی که به انحطاط کشیده شده و یا دچار بیماریهای لاعلاج روانی شده اند یا پشت میله های زندان دیده میشوند، کسانی هستند که در خانواده های متزلزل و بی ثبات رشد کرده اند. تزلزل و ازهم گسیختگی خانواده ها بسته به عواملی است که هر کدام در شکست جوانان نقش مهمی را ایفاء میکنند. مرد وزن هر کدام در شرایط خاص زمانی و مکانی خود قرار دارند؛ و از آنجا که هر کدام پس از گذارندن حساسترین دوران شکل گیری شخصیت خود، یعنی از زمان تولد تا ازدواج اکنون استقلال یافته اند، به طور قطع تفاوت های اخلاقی و فردی زیادی دارند. حال اگر موقعیت و شرایط زمانی و مکانی حاضر را درک نکنند، تفاهم و همدلی از بین خواهد رفت. و همین امر سبب بروز حوادثی خواهد شد، که شعله اش دامنگیر فرزندان میشود. نقص خانواده یا گسستگی آن در راه و روش تربیت صحیح فرزندان موثر است. نزاعها و اختلاف های والدین، گرچه موجب جدایی و طلاق هم نشود، اما به طور قطع اثرات مخربی، در تربیت صحیح فرزندان خو دارد. خواه ناخواه هنگام بروز نزاع و بگو مگوهای همسران، بر اثر عدم کنترل خشم و غضب مسموم خود، دست به رفتارهای ناشایست میزنند و زبان به فحش و ناسزا و حرف های رکیک میگویند که بر هیچ عاقلی پوشیده نیست که این امر نقش مهمی در ریشه کن نمودن «حیاء» در فرزندان را ایفاء میکند. به عبارت روشن تر، پدر و مادر ناخواسته بذریه حیایی

۱. حسینی دشتی، فرهنگ معارف و معاریف، ص ۱۷۰۶

۲. معین، فرهنگ فارسی معین، صفحه ۱۹۶

۳. www.wikifeqh.ir

را حین بروز دعوایا و کشمکشای باصطلاح پیش افتاده، در دل فرزندان خود می پاشند و ناگفته روشن است که اگر حیاء از جامعه ی کوچک خانواده رخت بر بست، امیدی به موفقیت و رسیدن به ساحل دریای موج آینده نخواهد بود. مرحوم محدث قمی مینویسد: رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: هیچ فحش دهنده ای بدگویی نیست، مگر آنکه او را مفتض میکند و حیاء زینت برای هر کسی است. مرحوم کلینی نیز از قول حضرت سلمان علیه السلام نقل میکند که فرمود: وقتی خداوند بخواهد انسانی را هلاک کند «حیاء» را از او بر میدارد، پس اگر حیاء برداشته شد «خائن» میشود..... و سرانجام شیطانی ملعون خواهد شد. بنا بر این بروالدین لازم و ضروری است که از بروز اختلافها و بگو مگوهای در برابر فرزندان بر حذر باشند و بدانند که عدم دقت و توجه نکردن به این امور سرانجام وضعی را ایجاد میکند، که آنگاه نباید هیچ کس جز خود را ملامت کند.^۱

یکی از مولفه های مهم و تاثیر گذار در تعلیم و تربیت، بهره وری از نصایح و پندهای هشدار دهنده و داشتن کلام نافذ و تاثیر گذار و بیان صریح و دومی و رزان و خواسته ها و ایده ها است. رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم در شیوه تربیتی خود، از روش کلامی مستقیم بهره ی کاملی میبرد و با سخنان نورانی و رسای خود، بروح و روان مخاطبان، تاثیر گذاشته و تا ژرفای وجود آنها نفوذ میکرد. این و شیوه همواره مورد توجه بوده و به خصوص از سوی اساتید اخلاق و مربیان نفوس به کار گرفته میشد بیان صمیمی و شفاف نکات اخلاقی و تربیتی و آگاهی بخشی درباره ی خیر و شر، سعادت و ضلالت، نور و ظلمت، راستی و گزئی، ارزش ها و ناهنجارها و..... موجب رشد فکری و اخلاقی انسان شده و او را از غفلت، بیر خبری و جهالت خارج میکند، حضرت مهدی (ارواحنا الی تراب مقدمه الفداء) هنگام ظهور و از کنار خانه مکرم الهی، برنامه های خود را با سخنان نورانی و روشن آغاز میکند و مردم جهان را با آموزه های دینی و وحیانی و ارزشهای بایسته انسانی آشنا میسازد و آنها را به نیکی ها، حقایق و کتاب الهی دعوت میکند و تاثیر کلام رسا و دلنشین آن حضرت، در هدایت و تربیت انسانها و خرد ورزی و دانایی آنان، قابل انکار نیست در روایات آمده است: «يَدْعُو النَّاسَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ وَسَنَةِ نَبِيهِ وَالْوَلَايَةِ لِأَعْلَى بْنِ أَبِي طَالِبٍ....» امر مردم را به سوی کتاب خدا و سنت پیامبر و ولایت علی بن ابی طالب..... دعوت میکند.

^۱ ظهیری، دریاب جوانی راصفحه ۱۲

«...يُحَقِّقُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعُ دَابِرَ الْكَافِرِينَ»؛ «و حق را با کلماتش تایید میکند و پشت کافران را درهم میشکند».^۱

انسان موجودی است که دارای دو بعد روحی و جسمی است. بُعد جسمی انسان که محدود به تامین خوراک و پوشاک میشود اما بُعد روحی خود دارای ابعادی بسیار گسترده و در عین حال حساس می باشد که یکی از اولین نیازهای آن محبت است و طبق آنچه در فصل پیش (تربیت فرزندان دیدگاه قرآن) آمد هیچ سن و سالی را بر نمیتابد اما این نکته نیز غیر قابل انکار است که این احساس نیاز در سنین کودکی شدیدتر میباشد.

کودک با یک نگاه محبت آمیز و با یک نوازش و حتی یک اظهار علاقه ی زبانی آنگونه تحت تاثیر قرار می گیرد که آمادگی پذیرش شهرامری در وی به وجود می آید .
امام علی (علیه السلام) نیز با تیزبینی خاصی این مسئله را از نظر دور نداشته و در همان آغازین سطور نامه با جملاتی زیبا به اظهار محبت به فرزند خویش میپردازد:
(..... و وجدتک بعضی، بل وجدتک کلی، حتی کان شیئا لو اصابک اصابنی، و کان الموت لو اتاک اتانی)

(..... و تو را دیدم که پاره تن من، بلکه همه ی جان منی، آنگونه که اگر آسیبی به تو رسد به من رسیده است و اگر مرگ به سراغ تو آید، جان مرا گرفته است.....)^۲
دوستی اهل بیت باقیات صالحات است. محمد بن اسماعیل بن عبد الرحمان جعفی گوید: روزی من و عمویم حُصین بن عبد الرحمان، به حضور امام صادق علیه السلام رسیدیم حضرت، عمویم را نزدیک خود نشاند و فرمود:

این که با توست پسر کیست؟

عمویم گفت: پسر برادرم اسماعیل

امام فرمود: خدا اسماعیل را رحمت کند و از گناهانش درگذرد چگونه جانشینی برای او بوده اید؟
او گفت: پس از او، بهترین چیزی را که خداوند به ما عطا فرموده یعنی محبت به شما را حفظ کرده ایم.

امام فرمود: ای حُصین! دوستی ما را دست کم نگیرید، چرا که از جمله ی باقیات صالحات است.

^۱ کارگر، از کتاب تعلیم و تربیت در عصر ظهور، صفحه ۱۰۴

^۲ اقلیدی، اصول فرزند داری، صفحه ۳۷

فرزندتان بیشتر از دیگری محبت کنید، یا دلایل آن را برای فرزند دیگر تشریح کرده و یابه سرعت کمبود محبت وی را جبران نمایید در غیر این صورت کودکی که محبت کمتری دریافت نموده، با احساس نا امنی روبرو شده و زمینه‌ی رشد اضطراب‌های درونی در وی شکل می‌گیرد.

در این زمینه مادران نقشی پررنگ تر دارند چرا که کودک سرشار از نیاز محبت مادر است و از آن لذت می‌برد و روح نا آرام او را آرامش می‌یابد و اگر مهرمادری را احساس نکند سرعت شکننده می‌شود و اختلالات رفتاری در وی مشهود می‌گردد، کودک باید محبت والدین را لمس نماید تا بپذیرد دارای ارزش و احترام است و آنگاه خود را ملزم می‌بیند که در برابر این ارزش و احترام واکنش مناسب نشان دهد و از سوی دیگر سبب می‌شود فرزندتان به شما اعتماد نماید و شما را محرم رازهای خود بداند و در مورد مسائلی که روح او را می‌آزارد با شما سخن بگوید و راه چاره بجوید.

در بعضی از خانواده ها فرزندان وجود دارد که دارای نارسایی‌هایی از لحاظ ذهنی و یا جسمی اند والدین این کودکان باید مراقب باشند که او را هم مانند دیگر فرزندان به عنوان عضوی از خانواده خود بپذیرند و برای او ارزش قائل شوند و در محبت کردن به وی مانند دیگر اعضاء خانواده رفتار نمایند و در صورت امکان با همراه کردن دیگر فرزندان خود نسبت به وی محبت بیشتری ابراز نمایند. این عمل باعث می‌شود که شخصیت کودک متزلزل نشده استعدادهای وی در زمینه های دیگر رشد کند و وی را فردی مفید به حال جامعه بار آورد.^۱

دوستی اهل بیت علیهم السلام باقیات صالحات است

محمد بن اسماعیل بن عبد الرحمان جُعی گوید: روزی من و عمویم حُصین بن عبد الرحمان، به حضور امام صادق علیه السلام رسیدیم حضرت، عمویم را نزدیک خود نشاند و فرمود:

این که با توست پسر کیست؟

عمویم گفت: پسر برادرم اسماعیل

امام فرمود: خدا اسماعیل را رحمت کند و از گناهانش درگذرد چگونه جانشینی برای او بوده اید؟ او گفت: پس از او، بهترین چیزی را که خداوند به ما عطا فرموده یعنی محبت به شما را حفظ کرده ایم.

امام فرمود: ای حُصین! دوستی ما را دست کم نگیرید، چرا که از جمله ی باقیات صالحات است.

^۱. اقلیدی، اصول فرزنداری، صفحه ۱۷۸

عمویم گفت: ای پسر پیامبر خدا! من آن را دست کم نگرفته‌ام، بلکه خدا را به خاطر آن سپاس می‌گوییم.^۱

اثر منفی یا فقدان افراط در محبت

فقدان محبت به خصوص در سنین آمادگی زمینه‌ی اضطراب و تشویش و انحراف کودک را فراهم می‌سازد.

بچه‌هایی که کمتر محبت پدر و مادر را احساس می‌کنند به هر کس پناه می‌برند تا شاید این کمبود را تأمین کنند. عصبانیت و ناراحتی را باید در فقدان محبت جست و جو کرد که سرانجام عقده‌ی حقارت را در وجود او پدید می‌آورد.

راز انحراف بسیاری از دختران و لغزش پسران در این مساله نهفته است، مثلاً دختری که سرشار از محبت خانواده، باشد هرگز خود را محیط جامعه تحت تأثیر محبت سطحی و ساختگی جوانان عیاش و شهوت پرست قرار نمی‌گیرد و از حریم و پاکی بیرون نمی‌رود و گام در جاده‌ی گناه نمی‌گذارد. باید به این نکته توجه داشت که مهر و محبت به افراط نکشد، زیرا افراط در محبت نیز زیان‌های جبران‌ناپذیری دارد، که ضعف احساس مسئولیت در کودک، کاهش رشد عقلی، لوس بار آمدن تجاوز به حقوق دیگران، خود را در هر چیزی محق دانستن و... از جمله‌ی آنهاست.^۲

تشویق فرزندان

از تدابیر مهمی که در بازسازی رفتار فرزندان از آن استفاده کرد تشویق است. تشویق از مسائل بسیار مهم اسلامی و از بهترین شیوه‌های تربیت کودک است، فرزندان از تحسین و تشویق لذت می‌برند و این از تمایلات فطری آنان است که باید به بهترین شیوه و باری گرایش دادن آنها به فعالیت‌های ارزشمند از آن استفاده کرد. نیاز به تشویق، نیازی همیشگی است و این خطاست که برخی تصور کنند چون فرزندان بزرگ شده اند پس دیگر نیازی به تشویق ندارند بلکه جز انبیاء و اولیاء و برگزیدگان الهی، همه افراد در همه‌ی مراحل زندگی نیازمند تشویق و تمجیدند.^۳

عشق به اولاد

^۱. کریمی نیا، آثار و برکات اهل بیت علیهم السلام صفحه ۲۲

^۲. مروجی طبسی، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت (علیهم السلام) صفحه ۶۰

^۳. همان، صفحه ۱۰۶

امام ششم علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم روایت میکند: أَحِبُّوا الصَّبِيَّانَ وَارْحَمُوهُنَّ

فرزندانتان را دوست بدارید و به آنان رحم کنید.

بعضی از مردم علاقه ی چندانی به کودکان خود نشان نمیدهند، یا اگر علاقه دارند اظهار نمیکند و در رفتار با آنان خشنند، تند، سخت گیرند، اینان بدانند که با این روش که روشی غیر انسانی و اسلامی است خود را از رحمت حق محروم میکنند!

قال الصادق علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ لَيَرْحَمُ الْعَبْدَ لَشَدَّةِ حُبِّهِ لَوْ لَدِهَ إِمَامٌ صَادِقٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَرَمُودُنْدُ = همانا خداوند به بنده اش به خاطر شدت عشقش به فرزند رحم میکند

درسه روایت بسیار مهم از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم روایت شده: همان طور که فرزندان بر اثر آزار کردن به پدر و مادر عاق میشوند، پدران و مادران هم در صورت عدم رعایت حقوق فرزندان، عاق فرزندان می گردند، و همان گونه که رعایت حقوق پدران و مادران بر فرزندان واجب است، رعایت حقوق فرزندان بر پدران و مادران لازم و واجب است.^۱

نتیجه گیری

عنوان مقاله تاثیر تعامل اخلاقی والدین بر تکامل شخصیت فرزندان میباشد. جامعه از کوچکترین رکن که همان خانواده تشکیل شده است که اگر شایسته و به درستی اصلاح و تربیت شود ما جامعه ای صالح و سعادتمند و با ایمان خواهیم داشت. در مجموع آنچه که در این مقاله بررسی شد به این نتیجه رسیدیم که فرزندان ما همان طور که رفتار میکنیم میشوند نه همان طور که ما میخواهیم. فرزندان ما یکی از نعمتهای الهی هستند که خدای متعال آنها را به ما عطا فرمود پس باید مواظب باشیم که آنها چگونه بار می آیند. تعامل اخلاقی ما با یکدیگر و با آنها بر روح و روان آنها تاثیر گذار است. پس تعامل اخلاقی ما باید به گونه ای باشد که تاثیر مثبت و شایسته بر آنها داشته باشد. اگر رفتار و کردار ما خوب و شایسته باشد در نتیجه انشاء الله فرزندان شایسته و صالح تحویل جامعه خواهیم داد و اگر خدای ناکرده رفتار و تعامل اخلاقی ما با همدیگر و با فرزندان نامناسب و ناشایسته باشد در نتیجه فرزندان ناصالح و ناشایسته خواهیم داشت. نتیجه ای که از این تحقیق گرفتیم که خانواده بیشتر از همه کس نقش اساسی در تکامل شخصیت فرزندان دارد. کودکانی که شاهد خشونت، بد رفتاری، بد اخلاقی والدین هستند دچار مشکل رفتاری، عاطفی، و تحصیلی میشوند

^۱ باقری طاقا نکی_ ناصر نژاد، برای تمام خانواده ها، (صفحه ۲۳۵)

و ممکن است که نسبت به دیگران هم بد اخلاق و بد رفتار و خوشن باشند و همیشه دوست دارند، با دیگران بر سر هر چیز بجنگند و از خودشان هم خشونت و بد رفتاری و بد اخلاقی نشان دهند. پس نتیجه می گیریم قبل از دادن آموزشهای تربیتی و آموزشهای زندگی به فرزندانمان باید خودمان اول این آموزها در زندگی پیاده کنیم و اگر بخواهیم فرزندانمان را به کار خیری مانند کمک به دیگران، نماز، روز، یا مهربانی سفارش دهیم باید خودمان اول عامل به آنها باشیم تا فرزندانمان از ما الگو بگیرند و حرفان در آنها موثر باشد.

منابع و مأخذ

- ۱- ابراهیمی اقلیدی، علی، اصول فرزند داری، ناشرین همکار صبوری، بیت الاحزان، نوبت چاپ=اول/۸۹.
 - ۲- حسینی دشتی، مصطفی جلد هشتم، ناشر سپید موی اندیشه، محل چاپ:تهران، سال چاپ ۱۳۹۳.
 - ۳- ظهیری، علی اصغر، دریاب جوانی را، انتشارات نصاری، نوبت چاپ و تاریخ نشر=پنجم/۱۳۸۴.
 - ۴- کارگر، رحیم، تعلیم و تربیت در عصر ظهور، ناشر =بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله فرجه الشریف، نوبت چاپ/سوم، زمستان ۱۳۹۰.
 - ۵- کریمی نیا، محمد علی، آثار و برکات اهل بیت علیهم السلام، ناشر: کوثر ادب چاپ اول: ۱۳۸۳.
 - ۶- فلسفی، محمد تقی، کودک از نظر وراثت و تربیت، تنظیم و تخلص: دکتر حسین سوزنچی - پژوهشکده باقر العلوم (ع)، ناشر: شرکت چاپ و نشر بین الملل، نوبت چاپ: اول - زمستان ۱۳۸۶.
 - ۷- رحیمی، عباس، جوان موفق، مشخصات نشر=قم، جمال ۱۳۹۰
 - ۸- باقری طاقانکی - ناصری نژاد، برای تمام خانواده ها (جلد اول)، نوبت چاپ=دوم، پاییز ۱۳۸۶.
 - ۹- هاشمی رکاوندی، مجتبی، تربیت و شخصیت انسانی /جلد سوم، نشر=مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ =دانش
 - ۱۰- معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، جلد ۴، چاپ دیبا - سال چاپ: ۱۳۸۶.
- ۱۱) www.wikipedia.org سایت ویکی پدیا